

Po krótkiej przerwie odbyły się wybory nowego zarządu Sekcji Dogmatycznej Teologów Polskich. Po dwóch głosowaniach nowym przewodniczącym został wybrany ks. prof. Krzysztof Gózdź z Lublina, jego zastępcą został ks. dr hab. Włodzimierz Wołyniec z Wrocławia. Sekretarzem mianowany został pan prof. Karol Klauza, a członkami Zarządu ks. prof. Bogdan Ferdek i ks. dr hab. Krzysztof Guzowski. Przyszłe spotkanie zaplanowano we Wrocławiu, a jego tematem mają być wybrane zagadnienia teologii polskiej oraz jej czołowi przedstawiciele. Seminarium naukowe zostało zakończone Eucharystią w intencji zmarłych dogmatyków. Przewodniczył jej ks. bp dr Jacek Jezierski, dotychczasowy przewodniczący zarządu.

**W POSŁUDZE SAKRAMENTU EUCHARYSTII
- SZAFARZ ZWYCZAJNY I NADZWYCZAJNY**

Peter Caban

WT Uniwersytetu w Bratysławie – Słowacja

Foreword:

This is a short, but an apt study, which deals with ministers of the Eucharist. It presents to readers the historical development of Eucharistic ministers from the ancient times up to the present recalling the newest Church documents on this problematic. The aim of this study is to give an exact and fitting review of the history and of the present regulations for ordinary and extraordinary ministers of the Eucharist.

Celem niniejszego, krótkiego opracowania jest przedstawienie kształtowania się posługi szafarzy Eucharystii w ciągu całej historii Kościoła do dzisiaj, biorąc również pod uwagę aktualne dokumenty Kościoła o tej problematyce. Praca ta ma być przejrzystym podsumowaniem historii oraz współczesnych reguł dotyczących zwyczajnych i nadzwyczajnych akolitów.

Na Słowacji istnieje wiele parafii, w których działają zwyczajni i nadzwyczajni akolici, to znaczy, że Komunię św. przyjmujemy od osoby duchownej lub wyznaczonej osoby świeckiej, która otrzymała posługę akolity.

Rozdział ósmy dokumentu „Dyrektywy o rozstrzygnięciu niektórych problemów współpracy katolików świeckich delegowanych do spełniania niektó-

rych posług kapłańskich¹ mówi o nadzwyczajnym szafarzu Eucharystii, tak aby zaspokoić potrzeby wierzących przy braku dostatecznej liczby prezbiterów. Na początku warto podkreślić, że kwestia zwyczajnego i nadzwyczajnego akolity jest syntezą wielorakich aspektów: liturgicznego, duszpasterskiego oraz prawa kanonicznego.

Skąd pochodzi słowo nadzwyczajny szafarz (celebrujący)² Eucharystii? W języku łacińskim słowo *minister*³ oznacza osobę wykonującą jakiś urząd w zastępstwie, który swoją funkcję prowadzi w imię kogoś na wyższym poziomie⁴. Dziś słowo *minister* używamy obejmując zasadniczo trzy dziedziny życia:⁵ teologię, dyplomację, politykę.

Na bazie praktyki i według święcenia wyodrębnia się:

1. *minister consecratus* – osoba konsekrowana, wyświęcona, duchowny;
2. *minister non consecratus* – osoba niewyświęcona, akolita świecki.

Jurysdykcja rozróżnia:

1. *minister ordinarius* – osoba celebrująca Eucharystię, do którego należy to działanie z urzędu;
2. *minister extraordinarius* – osoba niemogąca celebrować Eucharystii, nieposiadająca święceń, ale będąca nadzwyczajnym szafarzem tego sakramentu, do którego należy to działanie z konieczności albo na podstawie wyznaczenia.

Z dogmatycznego punktu widzenia mówimy o:

1. *minister primarius* – pierwszorzędny celebrujący – Chrystus;
2. *minister secundarius* – drugorzędny celebrujący – człowiek.

W pierwszych dwóch wiekach chrześcijaństwa normalną była praktyka udzielania sobie Komunii św. nawzajem przez osoby, które nie posiadały święceń⁶. Wiązało się to z brakiem prezbiterów i prześladowaniami. Z dzieł Ter-

¹ Pokyny na rozwiązanie niektórych otázok spolupráce laických veriáich zameranej na kòdazskú službu, Roma 1997; slovenský preklad SSV Trnava 1998.

² W języku słowackim słowo *celebrans* oznacza osobę duchowną, która na mocy sakramentu święceń „może Eucharystię stworzyć”, zaś *szafarz* odnosi się ogólnie do udzielającego Komunii św. bez uwzględnienia jego stanu lub hierarchii.

³ *minus* – mniej; *minister* – pomocnik, służący, wspomagający, pośrednik.

⁴ Por. przyrostek – *iter* w znaczeniu komparatywnym.

⁵ Por.: BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP*, Spišská Kapitula 1999, s. 42.

⁶ Por.: BASILIUS, M.: *Epistula 93 ad Ceaseriam patriciam*, s. 32, 483°; CYPRIANUS: *De lapsis*, c. 26, PL 4, s. 486.

tuliana⁷ i Orygenes⁸ można wywnioskować, że w tych czasach laicy zabierali i przechowywali Eucharystię w domu⁹.

Dzięki Tertulianowi wiemy, że Komunię św. udzielano podczas liturgii również pod postacią wina – celebrans rozdawał ciało Chrystusa, diakon zaś podawał wiernym do spożycia Krew Pańską¹⁰. Justyn w swej *Apologii* podaje nam kompleksowy opis liturgii Mszy św. Jego relacja dotyczy zwłaszcza Rzymu, chociaż jest możliwe, że dotyczy również terenów wschodnich¹¹.

Już pierwszy powszechny sobór w Nicei w 325 r. w kanonie 18 o udzieleniu Komunii św., zakazuje diakonom udzielania Jej kapłanom¹². Papież Gelazjus I (492-496) zarządził, że diakoni mogą rozdawać Komunię św. tylko w nieobecności papieża lub prezbiterów¹³. Sobór w Kartaginie (398) uściśla, że mogą podawać Komunię św. tylko za pozwoleniem prezbitera¹⁴. Dokumenty so-

⁷ Por.: TERTULIANUS: *Ad uxorem* 2, 1: PL 1. 1296.

⁸ Por.: ORIGENES: *In Exodum* 13, 3: PG 12. 39

⁹ Wspomina o tym Hipolit, upominając: „*Omnis autem festinet ut non infidelis gustet de Eucharistia aut sorix aut animal aliud, aut nequid cadeat et perat de eo. Corpus enim est Christi edendum credentibus et non contemnendum*”; Por.: *Traditio apostolica*, cap. 7. Jest ewidentne, że ten zarzut skierowany był do laików, którzy po obrzędach zawijali do białego płótna kilka partykuł, a Eucharystię zabierali do domu w bezpieczne miejsce. W Konstantynopolu ta tradycja była jeszcze żywa w czasach Jana Chryzostoma w 5. wieku. Por.: BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP*, Spišská Kapitula 1999, s. 45-46.

¹⁰ Por.: TERTULIANUS.: *De corona* 3: PL 2. 79-80.

¹¹ W związku z rozdawaniem Komunii Świętej św. Justyn pisze: „*et eorum, in quibus gratiae actae sunt, distributio fit ex communicatio unicuique praesentium, et absentibus per diaconos mittitur.*” – Por.: *Apologia* I, 67: PG 6. 430. Zadaniem diakona było więc przynosić Eucharystię ludziom nieobecnym na liturgii. Również akolici mogli to czynić, lecz nie mogli rozdawać Komunii podczas Mszy św. Por.: *Martyrologium Usuardi monachi*: PL 124.366; BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP*, Spišská Kapitula 1999, s. 46.

¹² „*Provenit ad sanctum magnumque concilium, quod in quibusdam locis et civitatibus presbyteris gratiam sacrae communionis diaconi porrigant. Quod nec regula nec consuetudo permittit, ut ab his qui protestatem non habent offerendi illi qui offerunt Christi corpus accipiant.*” Por.: CONCILIUM NICAENUM 1, can. 18: *De privilegiis presbyterorum*, in *Concilium Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1991 s. 14; BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP*, Spišská Kapitula 1999, s. 46.

¹³ „*Diaconi sacri Corporis praerogationem sub conspectu pontificis seu presbyteri ius non habeant exercendi, nisi his absentibus.*” Por.: GELASIUS.: *Ad Episcopos per Lucaniam*, c. 13, D 93.

¹⁴ „*Praesente presbytero diaconus Eucharistiam Corporis Christi populo, si necessitas cogat, iussus erogat*”

borów średniowiecznych świadczą o tym, że często pozostawiano Przenajświętszy Sakrament wiernym, zwłaszcza kobietom, do Jego uczczenia. Sobór w Reims surowo krytykuje taką praktykę¹⁵. Sobory prowincjonalne w Rouen (650), Aix-la-Chappelle (816) oraz w Paryżu (829) zajęły podobne stanowisko. Sobór w Paryżu nadmienił o tradycji, w której uroczyście ubrane kobiety rozdawały Eucharystię¹⁶.

Sobór Trydencki (1545-1563) podkreśla, że tradycyjnym sposobem udzielania Eucharystii jest ten, gdy wierni ją przyjmują od kapłanów, a kapłani udzielają Jej sobie sami¹⁷.

W starym **Kodeksie z roku 1917** wyodrębniano publicznego (*publicus*) oraz prywatnego (*privatus*) szafarza Eucharystii. Według tego zapisu zwyczajnym szafarzem był tylko prezbiter oraz biskup, **diakona** uważno za szafarza **nadzwyczajnego**¹⁸.

¹⁵ „*Peruenit ad notitiam nostram, quod quidam presbyteri in tantum paruipendant diurnis misteria, ut laico aut feminae sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis, et quibus prohibetur, ne sacratum ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committuntur. Quod quam sit horribile quamque detestabile, omnium religiosum amimaduerit prudentia. Igitur interdicit per omnia sinodus, ne talis temeraria presumptio ulterius fiat, sed omnimodis presbyter per semetipsum infirmum communicet. Quod si aliter fecerit, gradus suo periculo subiacebit.*” in BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP, Spišská Kapitula* 1999, s. 47.

¹⁶ BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP, Spišská Kapitula* 1999, s. 47.

¹⁷ „*In sacramentali autem sumptione semper in ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes se ipsos communicarent, qui mos tanquam ex traditione apostolica descendes jure ac merito retineri debet.*” Por.: **CONCILIUM TRIDENTINUM: Decretum de sanctissimo Eucharistiae sacramento**, sessio XIII., *cap. VIII.*

¹⁸ Por. CIC 1917 can. 845. Komisja „de Sacramentis” jeszcze przed reformą niższych święceń poprawiła „stary” kanon 845 Kodeksu z 1917: „*Minister sacrae communionis determinatur: ordinarius minister est sacerdos et diaconus, extraordinarius est alius christifidelis, sive clericus sive etiam laicus, in casibus vero necessitatis pastoralis tantum et servatis loci Ordinarii praescripti.*” Por.: *Communicationes* 4, 1972, s. 53. Paweł IV apostolskim listem *Motu proprio* Ministeria quaedam zdecydował, że również akolitę należy zaliczyć do nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii i może ją rozdawać zawsze, kiedy *ministri*, o których mówi can. 845 CIC z 1917, są nieobecni albo przeszkadza im w tym choroba, albo późny wiek, albo służba duszpasterska. Akolici są pełnomocni do rozdawania Eucharystii w sytuacji, kiedy liczba wiernych przystępujących do komunii jest tak wielka, że liturgia za bardzo by się przedłużyła. Por. nr 6.

Sakrament Eucharystii znajduje się w kontekście dwóch działań sakramentalnych. Posługując się terminologią scholastyczną, Eucharystię możemy rozumieć jako *sacramentum in fieri* (moment konsekracji – prezbiter, biskup) i jako *sacramentum in facto esse* (jako trwały sakrament w swej istocie). Wynika stąd dwojakie rozumienie pojęcia „szafarz Eucharystii” – w pierwszym jest to osoba, która sprawuje ofiarę Chrystusa, w drugim – osoba, która rozdaje Komunię św.

Współcześnie:

Szafarz Eucharystii:

- **zwyczajny** – diakon, prezbiter, biskup (= **osoba duchowna**)
- **nadzwyczajny**¹⁹:
- **akolita** – **mężczyzna**, który otrzymał taką posługę przez dekret biskupa;
- inny nadzwyczajny rozdający zgodnie z Kan. 230 (*mężczyzna* albo *ko-bieta* według upoważnienia).

Etiologia terminu **akolita**²⁰ nie jest do końca znana. Słowo to pochodzi z języka greckiego. W Nowym Testamencie uzyskało znaczenie przenośne ‘naśladowca [Chrystusa]’. W przeszłości – aż do 1972 r. – akolitat był jednym z niższych stopni święceń, które papież Paweł VI przekształcił w **ministerium**. Kodeks Prawa Kanonicznego z roku 1983 ustanawia, że posługę

¹⁹ 23. I 1973 r. Kongregacja ds. kultu Bożego i dyscypliny Sakramentów w dziele *De sacra communione et de cultu mysterii Eucharistici extra missam*, 17, 19) ustanowiła, że ogólny termin *nadzwyczajny szafarz* oznacza: akolitę lub innego nadzwyczajnego akolitę. Ta sama kongregacja wprowadziła obrzęd jednorazowego błogosławieństwa wiernego do rozdawania Komunii św., który wykonany przez biskupa lub kapłana: „*Benedicat + te Dominus ad Corpus Christi fratribus tuis nunc ministrandum*”. Por.: *Notitiae* è. 9, 1973, s. 167.

²⁰ Akolitat w znaczeniu liturgicznym aż do 31 XII 1972 uważano za jeden z *niższych święceń*, które papież Paweł VI listami apostolskimi *Ministeria quaedam* (15. 8. 1972, in AAS 64, 1972, s. 529-534) i *Ad Pascendum* (15. 8. 1972, w AAS 64, 1972, s. 534-540) zreformował tak: 1. unieważnił tonzurę i subdiakont, 2. *niższe święcenia* przemianował na *ministeria*, 3. *ministeria*: lektorat, akolitat, lecz obejmują również niektóre funkcje, które wcześniej należały do subdiakonatu, 4. nie używając więcej terminu *niższe święcenia* nie ma powodu używać terminu *wyższe święcenia* dla diakonatu, prezbiteriatu oraz episkopatu.

akolity może otrzymać wyłącznie wierny płci męskiej (**vir²¹ laicus**) na bazie upoważnienia liturgicznego²². Z punktu widzenia duszpasterskiego akolitat jest posługą ołtarza – jest to jedno z podstawowych zadań akolity.

Zadania akolity:

a/ **zwyczajne** – asystuje diakonowi oraz celebransowi;

b/ **nadzwyczajne** – rozdaje Komunię św.²³, przenosi Przenajświętszy Sakrament nie błogosławiąc²⁴.

Odpowiednia władza Kościoła może wyznaczyć **innego nadzwyczajnego szafarza (laika, lecz nie akolitę)** zgodnie z Kan. 230 §3. W przeciwieństwie do akolity, który odnosi się wyłącznie do mężczyzn, ten rodzaj nadzwyczajnej posługi odnosi się ogólnie do wiernych – mężczyzn i kobiet – którzy mogą na bazie pełnomocnictwa rozdawać Eucharystię, jeśli brakuje zwyczajnych szafarzy tego sakramentu, według obowiązującej normy kościelno-legislacyjnej.

Nadzwyczajny szafarz może rozdawać Komunię św. podczas celebracji liturgicznej, tylko pod warunkiem nieobecności zwyczajnych szafarzy lub w sytuacji, kiedy będą oni mieli przeszkodę²⁵.

Nadzwyczajny akolita może udzielać Eucharystię również wtedy, kiedy do komunii przystąpi **niezwykle duża liczba wiernych** a z powodu niskiej liczby zwyczajnych szafarzy Msza św. za bardzo by się przedłużyła²⁶. Ako-

²¹ Ciekawe, że CIC 83 używa łacińskiego słowa *vir* – mężczyzna tylko dwa razy – w relacji z akoliatem, którego otrzymują tylko mężczyźni oraz w kan. 1024 – w związku z kandydatami do sakramentu kapłaństwa. Por.: BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP*, Spišská Kapitula 1999, s. 51.

²² Por.: BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP*, Spišská Kapitula 1999, s. 49-52.

²³ Por.: CIC 83 can. 910 §1.

²⁴ Porov.: CIC 83 can. 943.

²⁵ Por.: Congregatio de cultu divino et disciplina sacramentorum: *Immensae caritatis de communoine sacramentali quibusdam in adiunctis faciliore reddenda*, 29. 1. 1973, in *AAS* 65, 1973, s. 264.

Pápežská rada pre vierohodnú interpretáciu Kódexu kánonického práva, 1. 6. 1998, in *AAS* 80, 1998, s. 1373.

²⁶ Por.: Congregatio de cultu divino et disciplina sacramentorum: *Immensae caritatis de communoine sacramentali quibusdam in adiunctis faciliore reddenda*, 29. 1. 1973, in *AAS* 65, 1973, s. 264. *Inaestimabile donum*, in *AAS* 72, 1980, 3.4, 1980, s. 336. w: *Pokyny na riešenie niektorých otázok spolupráce laických veriacich zameranej na koadzskú službu*, Rím 1997; Trnava 1998, s. 36n.

lita powinien zostać pouczony o znaczeniu Eucharystii w życiu chrześcijan, o zachowaniu rubryk, dyscypliny oraz poszanowaniu, które należy się temu sakramentowi²⁷.

Nadzwyczajni szafarze obejmują tę funkcję według regularnego układu. Podejmując decyzję o *stosownym* kandydacie do tej posługi, należy wziąć pod uwagę kolejność: lektor – seminarzysta – brat zakonny – siostra zakonna – katecheta – wierzący: mężczyzna albo kobieta. Miejscowy ordynariusz może wprowadzić zmiany kolejności²⁸. W zgromadzeniach zakonnych może tę służbę pełnić upoważniony przełożony lub przełożona.

Dyrektywy o rozstrzygnięciu niektórych problemów współpracy katolików świeckich delegowanych do spełniania niektórych posług kapłańskich podkreślają, że należy unikać pewnych nadużyć oraz eliminować błędy²⁹. Chodzi o np.:

- nadzwyczajny szafarz udziela Komunii św. sam sobie oraz koncelebransom;
- udzielenie posługi akolitu w Wielki Czwartek podczas Mszy Krzyżma, odnawiania ślubów kapłańskich;
- relatywne rozumienie terminu *niezwykle duża liczba wiernych* i z tego się wywodzące nadużycia, gdy akolita zastępuje celebransa.

Dzięki aspektom, które omówiliśmy wyżej możemy lepiej zrozumieć termin oraz znaczenie nadzwyczajnego szafarza Eucharystii i właściwą mu rolę w liturgii po reformie Vaticanum II.

KOŚCIÓŁ KATOLICKI W POLSCE A ŻYCIE SPOŁECZNE STUDIUM SOCJOLOGICZNO-PASTORALNE

autor: Janusz Mariański

RECENZJA

Roman Misiak

Podjęcie ważnej problematyki dotyczącej statusu Kościoła katolickiego we współczesnym społeczeństwie polskim jest potrzebne i prawomocne. Posiada swoją aktualność szczególnie dziś, kiedy powoli dobiega końca druga dekada po rozpoczęciu pokojowej transformacji ustrojowej i związanych

²⁷ *Pokyny na riešenie niektorých otázok spolupráce laických veriach zameranej na kòazskú službu*, Rím 1997; Trnava 1998, s. 37.

²⁸ BRTKO, R.: *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, in *Bulletin SSKP*, Spišská Kapitula 1999, s. 49.

²⁹ *Pokyny na riešenie niektorých otázok spolupráce laických veriach zameranej na kòazskú službu*, Rím 1997, s. 37.